

En abril de 1978, a comisión do Estatuto dos 16 -integrada por parlamentarios e representantes de forzas políticas extraparlamentarias, de acordo coa idea de Ramón Piñeiro asumida polo presidente preautonómico- presenta o seu traballo, pero en maio unha comisión de nove deputados asume a reelaboración e rectificación do proxecto.

AFONSO VÁZQUEZ-MONXARDÍN

É de Ourense, onde exerce a docencia de Lingua e Literatura Galega, no IES As Lagoas.

Aquel día das letras de hai trinta anos

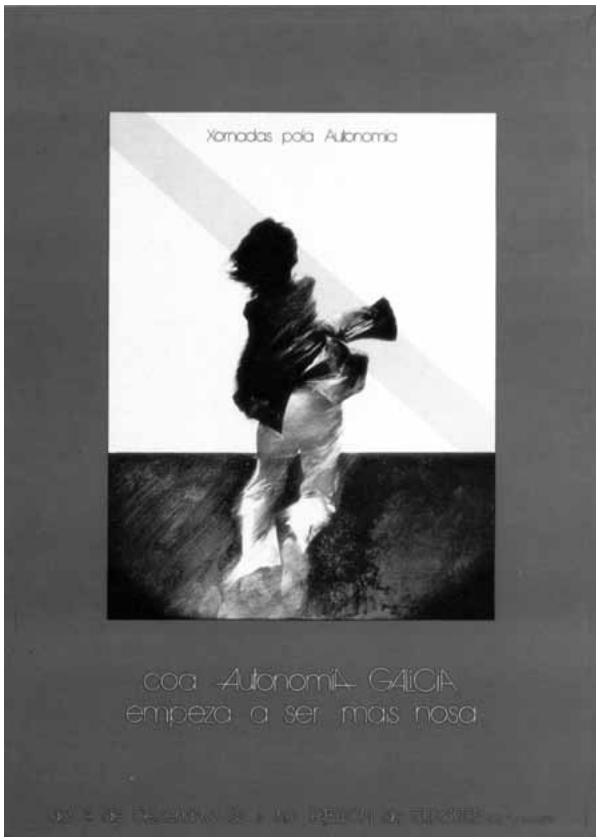
Afonso Vázquez-Monxardín

Non hai moita dúbida de que hai trinta anos, ou sexa en 1979, eramos todos trinta anos máis novos. E tampouco parece haber dúbida ningunha en que no mundo cambiaron moito as cousas.

Aquel avolto 1979 empezara co establecemento de relacións entre China e Estados Unidos, coas tropas de Vietnam liberando ao mundo do ditador cambodiano Pol Pot, co sha de Persia fuxindo de Teherán e co ascenso de Jomeini. Segue coa visita de Xoán Paulo II a Polonia, co triunfo da guerrilla sandinista en Nicaragua e a invasión soviética de Afganistán. Europa lanza o primeiro satélite Ariane e Björn Borg gaña todo en tenis. En España, despois de ser aprobada a Constitución en decembro e co terrorismo de ETA en horas altas, triúnfalo 1 de marzo Adolfo Suárez nas primeiras eleccións xerais da nova era. O 3 de abril, as primeiras municipais democráticas sitúan a UCD coa maioría nos concellos de España –entre eles Ourense onde será alcalde José Luís López Iglesias– e o PSOE gaña cidades como

Barcelona, Valencia ou Madrid. Nesta última Tierno Galván comeza a época da “movida” madrileña. En Coruña hai alcalde nacionalista, Domingo Merino, de Unidade Galega.

En Galicia, o réxime preautonómico que botara a andar en abril de 1978 baixo a presidencia de Rosón trata de redactar o proxecto de Estatuto. En abril a comisión do Estatuto dos 16 –integrada por parlamentarios e representantes de forzas políticas extraparlamentarias, de acordo coa idea de Ramón Piñeiro asumida polo presidente preautonómico– presenta o seu traballo, pero en maio unha comisión de nove deputados asume a reelaboración e rectificación do proxecto. Rosón, partidario do Estatuto dos 16, é substituído por José Quiroga e o proceso ralentízase ata que a finais de decembro do ano seguinte, se aproba en referendo o proxecto consensuado polas forzas autonomistas no Pacto do Hostal, –setembro de 1980– presentado aos cidadáns no medio dunha grande indiferencia popular (só votou o 28 por cento da poboación) e

Póster de Quessada pola autonomía de Galicia.

coa oposición frontal do nacionalismo popular que aínda se mantiña alleo ao mundo das transformacións políticas.

Pois no medio desta situación, a Real Academia Galega –cunhas novas instalacións inauguradas polo rei Xoan Carlos en marzo de 1979– declarara como persoeiro ao redor do que celebrar o Día das Letras Galegas ao rupturista poeta da vangarda da preguerra, Manuel Antonio.

Desde o fervedoiro social e cultural que era o Ourense daquela primavera, unha boa parte dos interesados nestas cousas e con lastres de oposición a todo o que parece institucional, non entendían ben que fose a Real Academia a que ditase, ano tras ano, o que debía ser o eixo da celebración. Así, entendían que se debía dedicar a “oficialización da lingua”, á “galeguización do ensino” ou cousas semellantes.

As colaboracións buscadas foron moitas e todas moi agradecidas. Xaime Quessada, xeneroso coma sempre, elaborou un dibuxo a plumiña para un folleto que repartimos xunto co manifesto reivindicativo.

Coa experiencia das “mesas de partidos” e plataformas semellantes que proliferaron para o impulso das manifestación pro-autonomía (4 de decembro de 1977) ou contra as rebaixas no estatuto (4 decembro de 1979), constituíuse unha “Comisión organizadora dos actos do 17 de maio, día das letras galegas” baixo o lema de “Pola oficialidade da lingua e a recuperación da cultura galega”. Desde esta, integrada por xentes moi diversas do progresismo ourensán –o xornal *La Región* indica que estaba formada polas “forzas vivas da cidade, menos a dereita e o Bloque”–, planificáronse unha serie de actos pensados para teren ampla participación popular. Pola súa banda, o “frente cultural da AN-PG” –organización integrante coa UPG do vello BN-PG– organizara tamén unha xeira de actividades moi ampla pola rede de asociacións culturais da súa obediencia en todas as vilas importantes e na cidade, na Auriense. O lema “Oficialización do galego” entendíase distinto do da “oficialidade” proposto pola “Comisión” de que falamos aquí, por non sei que piollada semántica.

Como integrantes da “Comisión cidadá” lembro, de memoria, como moi activos, ao profesor David Cortón, a Nacho López Cid, ao delineante Fernando Ferro, a Mercedes Suárez Pazos... e á xente que se movía ao redor a Escola Universitaria e o Museo Arqueolóxico de Ourense. As colaboracións buscadas foron moitas e todas moi agradecidas. Xaime Quessada, xeneroso coma sempre, elaborou un dibuxo a plumiña para un folleto que repartimos xunto co manifesto reivindicativo.

Os actos duraron a semana das letras, entre o luns 14 e o xoves 17.

A “Comisión Organizadora” dos actos do 17 de maio, baixo o lema de “Pola oficialidade da lingua e a recuperación da cultura galega”, fixo un amplo e variado programa. Entre outras actividades, proxectáronse dous cortos: “O pai de Migueliño” e “Os Oleiros”.

O luns houbo un acto no Salón dos Salesianos. O martes proxectáronse dous cortos ‘O pai de Migueliño’ e ‘Os Oleiros’ na Casa de Cultura. O mércores no Salón de actos da casa de chocolate houbo unha mesa redonda sobre a “Problemática da cultura galega” que presentou Francisco Fariña, e na que tamén interviron Plácido Bahamonde, o arquitecto Fernando Blanco, o arqueólogo Xosé Carlos Sierra, o cantante Suso Vaamonde, o crítico musical Nonito Pereira, o escritor Manolo Catoira, o pintor Alexandro, o escultor Iñaki Basallo, a pedagoga Mercedes Pazos e o psicólogo Manel Filgueira.

O xoves, o propio día das letras galegas, celebrouse unha festa popular na Praza da Magdalena en dúas fases. Ás seis da tarde organizouse a parte infantil –levada por mestres e alumnos da Escola Universitaria, Mercedes Suárez e María “Buciños”, especialmente– e ás sete e media para maiores, coa intervención de Suso Vaamonde, o Ballet Folclórico Ourensán, a Unión Orensana e o Cuco de Velle.

Clave foi a apertura da prensa. *La Región* abriu as súas páxinas a colaboracións neses días dos organizadores e o propio 17 de maio empezou o costume de sacar a primeira páxina en galego, á parte do extra dedicado ao tema. A colaboración de *Radio Orense*, estreando daquela, creo lembrar os estudos de Viacambre, lonxe xa da Rúa da Paz, manifestábase na posta á nosa disposición nas ondas dun espazo para difundir entrevistas sobre o tema. E nas tarefas daquela comisión, cadroume facer unha serie de entrevistas a persoeiros. Desde a inmensa ousadía dos dezaioito anos, no prazo duns días houben de entrevistar a Celso Emilio Ferreiro, Eduardo Blanco

Fotograma de “O pai de Migueliño” de Miguel Castelo.

Amor, Xoaquín Lorenzo Fernández, Ramón Piñeiro, e a uns mozos da cidade –Tatís López, Raúl Romás, Julia Rodríguez, Xose A. García, etc.– que impulsaban unha revista chea de pretensións, *Soportal*, da que creo só apareceran os números 0 e 1.

En calquera caso, é obvio que era moita fariña para inexperto muiñeiro, pero a propia existencia desta cinta gravada e as inmediatas mortes de Celso Emilio (31 de agosto) e Blanco Amor (1 de decembro) fixeron que tomase consciencia da importancia do mantemento da recuperación e arquivo das gravacións de conferencias e entrevistas. De aí partiu o noso interese persoal no lanzamento do proxecto de Arquivo Sonoro que acolleu o Consello da Cultura Galega desde 1992.

A entrevista de Celso Emilio Ferreiro produciuse no Hotel Padre Feijóo e foi amable e próximo e, coa gravadora apagada, díxonos, a Nacho López Cid e a min, as cousas máis interesantes sobre a súa decepción da política. A entrevista a Xoaquín Lorenzo, –publicada no número 9 de *Raigame* (decembro de 1999)– foi na sala da súa casa da Rúa da Paz. A Blanco Amor entrevistámolo no seu piso das Lagoas, na rúa que hoxe leva o seu nome. As declaracións de Ramón Piñeiro que arestora ven a luz, foron feitas ao redor dunha visita que fixera días antes das Letras Galegas aos locais da Casa de Cultura da Avenida da Habana.

Celso Emilio Ferreiro por Siro.

Desde a inmensa ousadía dos dezaioito anos, no prazo duns días houben de entrevistar a Celso Emilio Ferreiro, Eduardo Blanco Amor, Xoaquín Lorenzo Fernández, Ramón Piñeiro.

Eu, recoñézoo, fun falar con el, cos prexuizos propios da miña xeración. Con esa lenda negra que o situaba, pouco menos, que como axente da CIA contra o nacionalismo militante.

O que me encontrei foi unha persoa esforzada, razoable, optimista, positiva e firme que buscaba sempre a complicidade do interlocutor co seu recorrente “verdá?” e a vontade de claridade e convencemento do oínte coa constante coa repetición de frases e o aclaratorio “É dicir” que tanto usaba. As dúas parvadiñas que lle preguntou o entrevistador foron aproveitadas por un Ramón Piñeiro moi habituado a estas cousas para espallar a súa verdade integradora.

O que aquí se transcribe, como testemuño de homenaxe, é o central daquelas palabras:

ENTREVISTA

¿Como ve a situación da cultura galega hoxe?

Pois eu teño trato con moitos xovenes, con moita personas pois preocupadas pola vida cultural galega e teño nese sentido, pois un privilexio informativo dentro do contacto casi constante con medios distintos.

Eu penso que hai nestes momentos un grande pulo cultural que vai ligado a unha especie de toma de conciencia da personalidade colectiva porque na actividade cultural, hoxe hai en Galicia ducias de asociacións culturais e ducias de iniciativas culturais, que independentemente unhas de outras xurden, intentan realizar cousas, uns queren facer teatro, outros queren facer música, outros queren facer libros de lectura, textos escolares en galego.

Hai unha serie de iniciativas espontáneas independentes unhas doutras que van xurdindo, desde un grupo que se constitúe para facer textos de matemática moderna en galego, outros grupos, varios, que se reúnen, e que se constituen para facer textos para o ensino da EXB, outros que se reúnen para estudar a música galega, que está pouco coñecida, pouco investigada, e hai pois xa, un grupo de musicólogos, homes que están preocupados, volcados neste esforzo.

Outros diríamos con entusiasmos innovadores, con entusiasmos creadores. Realizadores de tipo cultural. Por exemplo no teatro hai moi diversas grupos e iniciativas, preocupacións, actividades orientadas a darlle pulo o teatro galego e incluso a darlle unha certa continuidade.

Hai en calquera dos campos da actividade cultural encontramos núcleos, encontramos iniciativas, encontramos confianza na propia capacidade e encontramos entusiasmo. É un labor orientado ao futuro de Galicia.

É dicir que, todo esto responde como a vangardia, ben sexa actividade cultural galega, ben sexa como a vangardia do actual renacer da conciencia

colectiva de Galicia, foron nacendo historicamente... É dicir, foron, precisamente os grupos culturais, os poetas, os artistas, os investigadores, foron sempre a vanguardia da conciencia galega. Foron sempre os que estudaron e se preocuparon dos problemas, os que trataron de comunicalos os demais, e hoxe neste renacer cultural, pois siguen sendo a vanguardia cara ao futuro de Galicia.

No plano político hai atrancos, hai conflitos, hai antagonismos, hai dúbidas, hai ambigüedades; no plano cultural hai fe, hai confianza, hai entusiasmo. Eso colócoa na vanguardia do actual renacer de Galicia.

Vostede desde o seu posto de director da editorial Galaxia, terá cumprido coñecemento dos problemas con que se encontraban en xeral o libro galego i en concreto as editoriais, tanto na situación política anterior como agora.

Na etapa anterior as dificultades eran tremendas, primeiro, porque despois de unha dura persecución pois había medo nos libeiros e non había lectores. É dicir, publicabas libros e a difusión do libro galego era un labor difícil, e os libeiros mesmo non se atrevían a poñelos en lugares visibles, estaban alí metidos nunha estantería inicialmente. A xente en xeral estaba deshabituada, estaba absolutamente allea a preocupación cultural gallega. Incluso vían eso algo peligroso, porque vían eso unha intención e un significado político, porque llo daban así o propio poder, verdá?, e a xente percibía moi ben e porque era efectivamente a nosa intención. A xente intuitivamente percibía eso, e percibía o risco. Entonces era moi difícil vencer ese retraemento, pero pouco a pouco foise vencendo, pouco a pouco foise estendendo. Neso contribuíron moito por un lado os galeguistas convencidos, e por outro lado os xovenes. Os xovenes que a medida que se foron incorporando foron dándolle un dinamismo a ese expansión cultural, e fóronse creando con todas esas dificultades, fóronse creando lectores do galego, foise creando un público para os libros galegos, nun nivel que nunca tiveran ata antes de agora. Por exemplo antes do 36 as edicións viñan a ser pois 500 exemplares, hoxe editanse... ao mellor dun libro de Cunqueiro, dun libro de Castelao, dun

libro de calquera en xeral, así pouco coñecido, editas 3000 exemplares. Logo hai que reeditar. Logo, ás veces, nuns casos, por exemplo Cunqueiro, Rosalía ou Castelao algúns destes escritores, o propio Celso Emilio Ferreiro e outros así, pois que se repiten e se repiten as edicións e dicir que se levan vendidos miles e miles de exemplares en edicións diversas. É dicir eso nunca existiu en Galicia hasta agora. É dicir gracias a ese público amplo, hoxe hai en Galicia non unha senón bastantes editoriais; cinco ou seis editoriais en actividade para un público que aumenta, verdade? Empeza a haber xa a invasión das editoriais de fóra. Agora mesmo unha editorial vasca acaba de publicar 20 libros de contos infantiles en galego. ¡20 libros! Unha editorial catalana está preparando unha obra sobre Galicia en tres tomos, unha obra con moitas ilustracións, unha obra cara en galego, totalmente en galego. É dicir que empeza xa, e outras grandes editoriais empezan a vir a buscar o mercado do libro escolar. Pois quérese dicir que neste sentido, nestes vinte e tantos anos, nestes trinta anos, cambiou radicalmente o panorama. Hoxe hai moitos máis lectores do galego, moitísimos máis, dos que había pois antes da Guerra Civil, ou dos que había cando iniciou Galaxia a súa actividade. As dificultades de hoxe son a crisis económica que repercute no libro. Hai moitas editoriais españolas están nunha situación delicada pola crisis económica. É dicir, a xente pola inflación, pois a calidade adquisitiva diminúe, o precio das cousas aumenta, tamén o precio dos libros, entonces ten menos capacidade para comprar libros. É dicir diminúe a capacidade de adquisición de libros. Isto é un fenómeno xeral, sen embargo o libro galego resiste bastante ben polo de agora a crisis. É dicir mantense bastante, bastante ben dentro da adversidade da crisis. Mantense bastante ben.

¿Vostede é optimista ante o futuro dos libros en galego das editoriais e en xeral de todo o que se refire a cultura galega a recuperación?

Penso que a batalla cultural está ganada, a batalla política en parte, diríamos beneficiase da batalla cultural, verdá?, e que creo que o do triunfo da batalla cultural pois influirá e favorece o triunfo da batalla política.